

Resultats de les excavacions arqueològiques portades a terme l'any 1984 a Tortosa (Baix Ebre)

ALBERT CURTO, ANA LORIENTE, M. ROSARIO MARTÍNEZ, ELISA ROS

L'any 1984, dins del Pla de Solidaritat amb l'Atur de la Generalitat, a Tortosa es portaren a terme, entre altres, dues excavacions que per les seves característiques i significat mereixen un tractament individualitzat: una a la plaça de Nostra Senyora de la Cinta —plaça de l'Olivera— i l'altra al castell de la Suda.

PLAÇA DE L'OLIVERA

L'excavació d'aquesta plaça, en la qual l'any 1983 s'hi havien ja realitzat uns sondeigs arqueològics, ha posat al descobert una seqüència estratigràfica que abraça des d'època romana fins als nostres dies.

La profunditat màxima assolida en l'excavació fou de 5,50 m. La capa freàtica apareixia a partir dels 5 m de profunditat i impedí continuar aprofundint.

Hem pogut diferenciar deu grans fases:

1a. fase: segles II-VI d.C.

A aquest moment ¹ més antic correspon un mur (99) en sentit est-oest de factura molt grollera, que en el seu extrem oest es basa en una estructura d'encofrat (111).

Els materials més abundants són els recipients d'emmagatzematge. No obstant també hi són presents altres tipus ceràmics romans de cronologies molt diverses. Entre aquests predomina la terra sigillata clara D. Apareix també la terra sigillata grisa i ataronjada amb decoració estampada.

1. Aquestes dades es basen en els resultats de dues petites cales de sondeig de 2 × 2 m.

2a. fase: segona meitat segle VI-segle VII

Immediatament sobre les estructures anteriors trobem un mur en disposició est-oest, de traçat sinuós, i dos altres murs perpendiculars (81) al primer que separarien diversos àmbits. A l'interior ha estat possible diferenciar-hi tres nivells d'habitació, l'últim dels quals presenta un paviment travat amb fragments ceràmics i codolets.

Pel que respecta al material s'evidencia un fort augment en el volum de la ceràmica, feta a mà o torn lent i en general d'un aspecte molt més tosc. Apareixen decoracions d'estries, acanalats i bandes pentinades.

El nivell superior d'ocupació presenta un element innovador respecte als dos anteriors: una ceràmica feta a torn, de pasta beige ben cuita i superfícies grises.

Les formes són generalment tancades, tipus olla.

3a. fase: finals segle VII-inicis segle VIII

La construcció del nou edifici (70) obligà a arrasar en bona part l'anterior. De la nova edificació en coneixem tres murs, construïts amb una tècnica més acurada, col·locant blocs de pedra paralelepípedes en els angles. Coneixem, doncs, part d'un àmbit, tancat pel nord, l'est i l'oest, del que s'ha conservat parcialment, i a uns deu centímetres de la fonamentació dels murs, un paviment de sorra blanquinosa de gra gruixut.

Continua el predomini de les olles fetes a mà, de pastes grises i ne-

grenques, la major part de les quals presenten el llavi bisellat i les parets de la panxa allisades per tal de disminuir-ne la gruixària.

S'observa la desaparició dels elements decoratius de les fases anteriors i la presència d'un nou tipus ceràmic, fabricat a torn, de pasta grisa, bona cocción, parets primes i so metàl·lic.

4a. fase: segles VIII-IX

Solament hem pogut localitzar d'aquest moment dos murs (66 i 67), disposats en sentit nord-sud, a 11 m de distància l'un de l'altre, que posteriorment —fases 5a. i 6a.— foren reaprofitats.

La importància de la fase ve donada pel canvi que experimenta el material, indicatiu de la presència andalusina a la ciutat, amb la introducció de nous tipus ceràmics. No obstant això, perduren els tipus propis de la ceràmica de cuina, però al seu costat trobem gerres i gerretes de colls cilíndrics o molt poc exvasats, amb acanalats i en ocasions decorades amb cordons amb impressions digitals i línies ondulades incises en el cos, i base amb motllura central. Altres porten decoració pintada.

Apareix també un tipus de ceràmica recoberta per una engalba roja. La cobertura vítria no és encara massa usual.

5a. fase: segle X

Es divideix aquesta fase en dos moments successius.

En el primer, els esmentats murs 66 i 67 són inclosos ara en una nova edificació, de planta rectangular, de $10,40 \times 2,30 \times 2,40$ m, constituint-ne els extrems est i oest. Els murs nord i sud, de nova planta, són construïts amb una tècnica d'*opus spicatum* no massa ben definit, travat amb morter blanc.

A l'extrem est s'ha conservat el brancal d'una porta, a la base del qual una fina pel·lícula de guix senyala el llindar. Aquesta pel·lícula forma a l'interior el paviment, situat quasi a la base dels murs longitudinals. Estretament associat al guix apareix un nivell de carbons i una potent capa de sorres i graves d'origen fluvial, que segellen el nivell d'habitació.

Immediatament sobre la capa sorrenca es disposaren tres envans (39 A, B, C) que divideixen l'edifici en quatre àmbits de dimensions força regulars.

S'aprecien poques diferències en els materials d'un i altre moment. Abans de la compartimentació de l'edifici el major volum correspon als recipients d'emmagatzematge, grans tenalles i gerres d'anes amples i aplanades o trenades. En menor proporció existeixen olles, cadubs, llumeners de bec i unes poques safes o bols amb cobertura vítria.

Després de la construcció dels envans, en general perduren els mateixos tipus, però amb petites variacions, i s'introdueixen d'altres, sobretot dins de la ceràmica de luxe.

Les peces vidriades, corresponents quasi sempre a formes obertes,

són molt més freqüents. Els colors més utilitzats són els axocolatats, melosos, verds i verds jaspiats amb groc, aplicats en una o ambdues cares.

La ceràmica de luxe utilitza les tècniques decoratives del verd i manganès —en relació a safes tipus III i IIIa de Rosselló, amb temes lineals i geomètrics—, i la corda seca parcial —aplicada a gerretes i gerrets amb anses provistes d'apèndix cilíndric, de pastes rogenques i engalbes ataronjades, dibuixant ovals i línies sinuoses.

Finalment cal assenyalar la troballa, en un sector molt reduït a l'exterior de l'edifici, d'un important conjunt ceràmic, integrat per vasos d'ús comú i de luxe. Destaca una gran safa del tipus III de Rosselló, l'exterior recobert per un vidriat melós i l'interior amb la representació d'un mafir de mode esquemàtic en verd i manganès sobre blanc estannífer.

6a. fase: segle XI

En aquesta fase s'aixequen nous murs (9 A i B) sobre els murs longitudinals anteriors, aprofitats com a fonamentació, i es continua utilitzant l'antic mur 67 (a l'est), on s'obre una porta; així mateix la part superior dels envans formen part d'un paviment compost per dues successives capes de còdols recobertes amb guix, situades a un nivell més elevat que la zona d'entrada; a fi de salvar aquest desnivell es col·loquen dos blocs esgraonats de graveta rogenca, morter i guix. Sobre l'antic àmbit comprès entre els envans 39 B i C, el paviment de còdols desprovist de la pel·lícula de guix i amb una disposició més acurada delimita un espai rectangular interromput pel costat oest per una fossa (veure fase 8).

A l'exterior, pels extrems est i oest, s'efectuen dues canalitzacions. La situada a l'oest posseeix un braç secundari que penetra en un edifici veí (28) per sota el llindar de la porta. La connexió d'ambdues canalitzacions es realitza mitjançant una canonada de terrissa.

El material corresponent a aquest període és molt abundant. Predominen en la ceràmica comuna les formes tancades: tenalles, gerres, olles, gerretes, fogons i cadubs piriformes i plans. Les principals formes obertes són safes, bols, plats, cassoles i algun llumener de cassoleta.

S'observen carenes altes i repeus anulars desenvolupats.

Les pastes són depurades i ben cuites.

Moltes de les olles i cassoles presenten a l'interior un fi recobriment vitri a fi d'aconseguir una millor impermeabilització.

Les peces de luxe, ampolles, gerrets o gerretes, així com safes o plats, poden ser vidriades per una o ambdues cares, en ocasions amb jaspiats i línies en manganès.

L'interior de les formes obertes sol reservar-se per a temes geomètrics o florals en verd i manganès.

Les gerretes i gerrets, a vegades provistos de filtre, acostumen a presentar una decoració de frisos en corda seca parcial. Els motius són geomètrics o pseudo-epigràfics.

Es manté la ceràmica d'engalba roja i fa la seva aparició, tot i que de manera esporàdica, la ceràmica de reflexos metàl·lics, de tonalitat daurada-rogenca.

És molt significativa la presència de gran nombre d'útils de terrissaire —barretes còniques i cavallets— relacionats amb peces defectuoses i inacabades i gresols que fan pensar en una terrissa molt pròxima.

7a. fase: primera meitat segle XII

L'única estructura d'aquesta fase és un mur de tècnica molt descuidada que divideix el gran espai central de l'edifici de la fase anterior, que novament es pavimenta amb còdols.

Tampoc la ceràmica experimenta grans canvis, llevat d'un reduït grup de peces que presenten característiques innovadores. Aquestes característiques són la combinació de les tècniques de la corda seca parcial i l'esgrafiament, i la decoració estampillada a base de temes epigràfics o pseudo-epigràfics —rosetes i creus inscrites en cercles—.

8a. fase: segona meitat segle XII

En aquest moment es practica una gran fossa de 240 cm de profunditat que destrueix parcialment les anteriors construccions.

Al seu interior es trobaren les restes de 9 esquelets humans disposades de forma desordenada. Juntament amb aquests esquelets han aparegut tres eines —un pic, una aixada i un «xapo» de ferro—, claus i altres elements de ferro i bronze.

Així mateix associades a les restes òssies s'han trobat anelles, arracades, fíbules, una sivella, un penjollet de ferro i bronze, i tres monedes que s'han pogut identificar com a diners de billó corresponents als comtes Ramon Berenguer III i Ramon Berenguer IV.

9a. i 10a. fases

Després de la conquesta cristiana sembla ésser que aquest indret esdevé la plaça que ha perdurat fins avui.

En el seu costat oest existien dues construccions de moments cronològics diferents, associades a la fonamentació d'un antic immoble recentment enderrocat, mentre que en el perímetre corresponent a l'antiga plaça es localitzen únicament successives línies de paviment de terra. Dipositades en aquestes línies s'han trobat una sèrie de monedes, entre elles una de Jaume I, una d'Alfons III i una de Joan II.

CEMENTIRI MUSULMÀ DEL CASTELL DE LA SUDA

Al castell de la Suda de Tortosa també es portaren a terme unes intervencions arqueològiques. Concretament el jaciment excavat se situa en el costat SE del castell, limitat per un parell de muralles, l'antic palau reial i l'actual accés al parador.

Es coneixia aquest jaciment arrel de les obres del Parador Nacional de Turismo, on hi aparegué una làpida funerària àrab del segle x i una tomba de grans proporcions, de planta rectangular (310 × 170 cm) i secció semicircular, que a resultes de les esmentades obres quedà seriosament danyada. La tomba es troba recoberta per un estucat de color vermell. Al seu interior es disposa la sepultura pròpiament dita, definida per dos rengleres paral·leles de lloses enclavades verticalment, que encaixonen l'espai on encabir-hi el mort. Sembla ésser que la làpida i la tomba estan estretament relacionades.

Els treballs arqueològics han posat al descobert una necròpolis amb enterraments pertanyents a diferents moments cronològics, emprant sepultures de tipologia diversa. Els esquelets exhumats presenten una orientació NE-SW i amb el cap mirant en direcció SE. La posició és de costat lateral dret i també en posició mixta, de *decubito supino* amb la part superior del cos girada cap el seu costat dret.

Aquest jaciment actualment està en estudi, essent objecte de noves intervencions arqueològiques.

CONCLUSIONS

Els resultats d'aquestes dues excavacions han permés obtenir una primera aproximació arqueològica de la ciutat, essent objecte de dues comunicacions en el I Congreso de Arqueología Medieval Española, celebrat a Osca l'abril del 1985.

De la Tortosa musulmana coneixíem l'important paper que juga dins de la Marca Superior andalusina, però fins ara no en teníem una constatació arqueològica.² Ara, doncs, disposem d'una seqüència urbana completa d'aquesta florent etapa de la ciutat.

Pel que respecta a la plaça de l'Olivera, cal assenyalar també el fet que la fossa abans esmentada, ben datada per les monedes, en tallar els nivells musulmans ens dóna una datació final per aquests, que coincideix aproximadament amb la conquesta cristiana de Tortosa. A partir d'aquest moment —almenys pel que respecta a aquest punt concret de la ciutat— veiem com s'efectua un canvi en l'estructura urbana, en convertir-se en plaça un espai contínuament habitat, que caldria saber si respon a una vertadera remodelació de l'urbanisme de Tortosa efectuada després de la conquesta.

2. Si exceptuem els materials dipositats en el Museu de Tortosa, que si bé interessants, han aparegut de forma ocasional i sense context.